

Dragutin Hirc

Planinar, pisac, urednik, prirodoslovac, botaničar, speleolog, učitelj

Branko Meštrić i Alan Čaplar, Zagreb

Prvi urednik »Hrvatskog planinara« jedna je od najosebujnijih osoba u našoj planinarskoj prošlosti. Dragutin Hirc, po školovanju botaničar, a po zvanju učitelj, pristav u Sveučilišnoj knjižnici i konačno istraživač u Botaničko-fiziološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu, uređivao je časopis od 1898. do 1904.

Kada je u dobi od 45 godina postao urednikom novog časopisa za »opisivanje naših gora i planina i lazne na visoke briegove i vrhove«, Hirc je već bio značajan istraživač hrvatske flore, priznat geograf-putopisac i speleolog. Do tada je objavio već nekoliko stotina stručnih, popularno znanstvenih i putopisnih članaka, a brojne su se redakcije otimale za njegove radove.

Burna mladost

Dragutin Hirc rođen je 16. travnja 1853. u Zagrebu. Otac Franjo bio je tapetar, a majka Ana Hirc, rođena Valenek, domaćica. Djed Mirko Valenek imao je plemićku titulu i bio priznat freskoslikar onoga doba. Osnovnu školu, nižu realku i preparandiju (učiteljsku školu) Hirc je završio u Zagrebu, a zatim kao učitelj službovao najprije u Lukovdolu (»ovdje sam zalazio u Gorski kotar kroz desetak godina, kadgod bi mi to dopustilo vrijeme«), pa u Sisku, Bakru, Osijeku, Lepoglavi (kao kućni učitelj u zemaljskoj kaznionici) i Zagrebu.

Hirc je počeo planinariti vrlo rano, još u djetinjstvu. Sa školskim prijateljem Vjekoslavom Mitrečićem prešao je u dobi od dvanaest godina Medvednicu i spustio se u Zagorje, sve do Zlatara. Od prvih dana do smrti vodio je dnevnik o svim izletima, pod naslovom »Moji puti«, u koji je bilježio sve zanimljivo. Tako se počela stvarati bogata arhiva podataka za kasnije objavljivanje brojnih putopisnih, planinarskih, literarnih i drugih članaka i knjiga.

Manje je priloge počeo objavljivati već 1873. u dnevnim listovima (tada je imao 20 godina i tek je postao učiteljem), a njegov prvi veći putopisni članak tiskan je 1875. u listu »Napredak«. U članku pod naslovom »Putopisne crtice s gornje Krajine«, kako sam kaže, opisao je svoj »prvi daljni put, poduzet potporom narodnog muzeja u Zagrebu.«

Kada je imao 25 godina, dobio je sina Miroslava (1878. – 1944.) koji je poslije također bio vrlo aktivan u radu HPD-a, te postao vrstan zoolog i ornitolog (ime Miroslava Hirtza nosi planinarski dom u Jablancu pod Velebitom). Imao je i sina Božidara, koji je krenuo očevim stopama i postao učitelj.

Radi političkih prilika, Dragutin Hirc je 1891. izgubio državnu službu, da bi zatim neko vrijeme radio kao perovođa Jubilarne gospodarske izložbe u Zagrebu, gdje je s Ljudevitom Vukotinovićem rukovodio svim izložbenim poslom; sjajan uspjeh izložbe bio je u prvom redu njihova zasluga. Godine 1892. otišao je na studij zoologije i botanike u Graz, gdje je slušao znamenite profesore Graffa i Haberlandta. Ispite kod njih položio je s odličnim uspjehom.

Planinarski velikan

Nije teško zaključiti kako je došlo do toga da se upravo Hirc prihvati uredničke dužnosti. Štoviše, vjerojatno se ideja o pokretanju planinarskog časopisa razvila upravo zato što je HPD u svojim redovima imao agilnu osobu s bogatim publicističkim i uredničkim iskustvom, kojoj se s punim povjerenjem mogao povjeriti zadatak da osmisli i pokrene planinarski časopis. Te 1898. bio je već poznat kao autor knjige »Hrvatsko primorje« (1891.), a upravo mu je iz tiska izašao i »Gorski kotar«. Ta osebujna i originalna knjiga već bi sama po sebi bila više nego

dovoljna preporuka i razlog da ga HPD jedno-glasno imenuje urednikom novog časopisa.

Malo je planinara koji ne poznaju tu knjigu, u kojoj se, osim običnom čitatelju poslovično »napornih« (ali naručenih i plaćenih!) botaničkih bilješki i činjenica, našao i poveći broj planinarskih i speleoloških pothvata, koji i danas pozivaju na ponavljanje. Zapravo, kad se pročituju uredničke smjernice iz prvog broja »Hrvatskog planinara«, kao da čitate i smjernice knjige »Gorski kotar« (ali i njene predšasnice »Hrvatsko primorje« iz 1891.) ili tada tek buduće – »Lika i Plitvička jezera« (1900.). »*Donašat će HP opise naših gora i planina, opisivati lazne na visoke briegove i vrhove, a naročito izticati vidike i po tome upozoravati na krasote naše drage domovine (...) neće se zaustaviti na površini gore i planine, već će zirnuti i u njenu utrobu, opisujući špilje sa sigom, špilje ledenice i snježnice. Iz ustiju naših gorštaka prikupljati će nazive prirodopisne, hydro i orografske, pa time ... ispravljati krive nazive ... svratiti pozornost flori i fauni ... nastojati da svojim radom obogaćuje duh uzvišenim idejama, da razvija žarki patriotizam ...*«

Iz posljednjih je riječi, izrečenih u teško doba nacionalnog potiskivanja pa i teritorijalne ugroženosti (mađarizacija bana Khuen-Héderváryja, Trojedna kraljevina bez Dalmacije, a i Istre), očito da osim velikoga botaničkog znanja, geografske upućenosti i speleološke predanosti, Hircov rad iz onog doba možda ipak ponajviše odražava silno domoljublje kojim je protkan cijeli njegov opus, gotovo sažet u jednom tekstu što je nastao nekoliko godina nakon urednikovanja, a u kojem se opisuje to vrijeme. Sa suvremenog je gledišta taj tekst vrlo zanimljiv, a razmjerno nepoznat. Riječ je o »Pripomenku« uz izdavanje »Prirodnog zemljopisa Hrvatske«, koje je Hirc uspješno okončao 1905.

Godinu dana pošto je postao urednikom »Hrvatskog planinara«, Hirc je izabran u redakcijski odbor djela koje je Vlada namjeravala objaviti pod naslovom »Austro-Ugarska monarhija u riječima i slikama«. Bilo je to veliko priznanje Hircu i potvrda da je njegov dotadašnji publicistički rad poznat i priznat u najvišim društvenim krugovima. Za to je djelo Hirc već imao mnogo materijala, jer je već bio objavio knjige o Bakru, Hrvatskom primorju,

Zagrebu i okolici, a pripremao je i knjigu o Plitvičkim jezerima i Lici.

Da je pokretanje planinarskog časopisa imalo odjeka u ukupnoj kulturnoj javnosti na prijelomu 19. i 20. stoljeća, najbolje svjedoči zapis objavljen 1902. u »Šumarskom listu« (str. 75.), u kojem se biranim riječima predstavlja sadržaj »Hrvatskog planinara«:

»Hrvatski planinar« jedini je list u Hrvatskoj, Bosnoj i Hercegovini, koji ispituje prirodno bogatstvo i krasotu spomenutih zemalja, koji ističe intelektualnu, moralnu i sanitarnu korist planinarstva za čovjeka pojedinca, da na taj način pobudi i rasplamti u srcu još veću ljubav za domovinu i tim da nam oplemenjuje duh i srce. Zato donosi taj list planinske opise i orise pojedinih gorskih krajeva, ističe prirodopisne, hidrografske i orografske bitnosti domovine, pobudjuje na ljubav za iztraživanje prirodopisno i prirodoslovno, te iznaša život i rad muževa zaslužnih ma u kojem pravcu za razvitak planinarstva.

Nu »Hrvatski Planinar« još svom ljubavi prati i rad drugih planinarskih društava, osobito slavenskih, da se po mogućnosti u što tješnije kolo s njima uhvati za zajedničku plemenitu svrhu i za općenito nam kulturno pregnuće.

Vlasnik i izdavatelj »Hrvatskog Planinara« jest Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu, koje

već preko trideset godina opstoji i kojemu je danas na čelu M. grof Kulmer, uvaženi planinar i ekonom. »Hrvatski Planinar« izlazi svaka dva mjeseca na štampanom arku. Društveni članovi plaćaju na godinu 6 K članarine, a primaju list badava. Pretplata i novci šalju se društvenom blagajniku J. Exneru, Petrinjska ulica br. 7. Uredništvo i upravu vodi Novotni Vjek. profesor na gornjogradskoj gimnaziji.

Hirc je 1901. imenovan pristavom (savjetnikom) Kraljevske sveučilišne biblioteke u Zagrebu, gdje je radio kod čuvenog sveučilišnog bibliotekara Ivana Kostrenčića, koji je tražio vrhunske stručnjake da bi mu pomogli u obavljanju sve složenijih poslova. Imajući u vidu činjenicu da je u godinama kad je bio urednik »Hrvatskog planinara« radio i za sveučilišnu knjižnicu, vjerojatno njemu možemo zahvaliti da se u fondusu NSK-a danas nalaze svi najstariji brojevi našega časopisa.

Malo su poznate okolnosti u kojima je nakon šest godina rada Hirc odstupio s dužnosti urednika. U svojem planinarskom dnevniku zabilježio je da odlazi zato jer je bio »u svom samostalnom djelovanju urednika sprječavan od ljudi, o kojima je držao, da nijesu imali dovoljno sprema, da utječu na rad u uredništvu »Hrv. Planinara«. Ovo ga je tako ogorčilo da je bio istupio također iz odbora HPD-a i da neko vrijeme nije htio više surađivati u »Planinaru«.« Poslove urednika preuzeo je prof. Vjekoslav Novotni.

Posljednje desetljeće prije umirovljenja 1908. Hirc je proveo kao profesor na Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu i kao botaničar u Botaničkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu. Umro je 1. svibnja 1921. u Zagrebu. Smrt ga je spriječila da dovrši još nekoliko djela koja je pripremao za tisak pod naslovima »O Dalmaciji«, »Po Kvarneru i kvarnerskim otocima«, »Čudesna hrvatskog krasa«, »Naša podzemna hidrografija« i »Građa za geomorfološku terminologiju«.

Nakon smrti izašao je o njemu velik broj nekrologa, u kojima je iscrpno prikazan njegov plodonosan rad. U »Hrvatskom planinaru« urednik dr. Josip Poljak odužio mu se opsežnim biografskim člankom s bibliografijom u jubilarnom broju HP-a 8-10, 1924., posvećenom 50.

obljetnici HPD-a, ne štedeći lijepe riječi: »On je bio prvim (1898. - 1903.) urednikom »Hrvatskog Planinara«, kojega je uređivao s mnogo ukusa i planinarske sprema tako da je ovaj jedini naš list te struke pod njegovim vodstvom zauzeo među slavenskim planin. listovima jedno od prvih mjesta.«

Više od tisuću članaka!

Hirc je planinario i pisao više od pet desetljeća, u prvom redu kao stručnjak prirodoslovac, geograf i planinar, a u drugom kao nastavnik didaktičar i pučki pisac u najširem smislu riječi. Kao geografa i planinara zanimao ga je fizikalni dio geografije, naročito lice naše domovine, ali najveću je pozornost pridavao kraškim fenomenima. No, dolazeći na putovanjima i planinarenju u neposredan dodir s ljudima, uz proučavanje prirode počeo se zanimati za sam narod, njegov život i običaje, pa je pisao mnogo i o folkloru, narodnom nazivlju i običajima. Iz Hirčeve se bibliografije može ustanoviti da je mnogo putovao po cijeloj Hrvatskoj, ali i po susjednim zemljama. Najviše je pisao o Gorskom kotaru, Lici, Hrvatskom primorju, Dalmaciji s otocima i Slavoniji, ali je zanimljivo da je vrlo malo pisao o Velebitu – tek nekoliko članaka, što začuđuje kad se zna koliko je volio planine.

U Hirčevu svestranom proučavanju prirode značajno mjesto zauzimaju špilje, pa njegovo ime zauzima i važno mjesto u povijesti speleologije. Mnogo je pisao o povijesti istraživanja, a u svojim je tekstovima prvi upotrijebio riječ »špiljarstvo«. Kad bi na svojim putovanjima došao do kakve špilje, ne bi samo zastao pred ulazom, već je i sam ulazio u nju i istraživao je. Ako je smatrao da nešto ne može dobro opisati riječima, zamolio je svoje sputnike da to nacrtaju. Tako su gotovo sva njegova značajnija putopisna djela ilustrirana najprije crtežima, a poslije i fotografijama. Njemu dugujemo zahvalnost što je objavio i prvi grafički prikaz (crtež) unutrašnjosti jedne špilje u Hrvatskoj (izuzimajući uljenu sliku Modre špilje Eugena von Ransonneta 1890., osvjetljenu danjim svjetlom). U knjizi »Gorski kotar« (Zagreb, 1898.) na 102. stranici objavio je sliku koja prikazuje dvojicu istraživača duboko u špilji Hajdovoj hiži

PRIPOMENAK »PRIRODNOM ZEMLJOPISU HRVATSKE« (odlomci)

(...) Ovo bijah dužan napisati, jer ne mogu dopustiti obzirom na moj sadanji i dalnji književni rad, da i samo trunke sumnje pade na moju osobu, radi djela koje je tako neuredno izlazilo, dok bi prema obećanju morao već biti štampan i »Mjestopis« (topografija) i »Narodopis« (Etnografija.) Da djelo nije propalo, zasluga je u prvome redu p. n. gg. predplatnika, koji su moje javne molbe i jadikovke uvažili te me u teškoj i mučnom radu podupirali; hvala, topla po tri puta hvala, pa ih usrdno molim, da me ni onda ne zaborave, kad ću u štampu sa drugom knjigom ovoga djela »Naše vode«.

(...) Kad se je sadanji nakladnik Antun Scholz riješio, da štampa »Zemljopis Hrvatske«, bio si je svjestan velike zadaće, koju je svalio na svoju savjest. Da tisak djela bude što ljepši, naručio je nova novcata slova, pribavio fini papir za »cijelo« djelo i živo nastojao, da mu oprema bude što dostojnija, da pođe u narod u doličnom ruhu. Osobitu je brigu posvetio slikama i nije kod toga žalio nikakova troška i mnogi je novi kliše zabacio pa imao i najneznatniju pogrješku. Neka do mene kao urednika primi i na ovome mjestu toplu hvalu i zahvalu to više, što je pretrpio mnogo, a ipak se odlučio da »Zemljopis Hrvatske« štampa i dalje.

Još jednu! Početkom mjeseca srpnja obratio sam se na »sve« hrvatske listove posebnom molbom, da mi se priopće pogrješke pa bile na oko i neznatne, ali mi se do danas, kada završujem redakciju djela, nije »nitko« javio. Ovo me ne smiruje, jer sam siguran, da ima nedostataka, a navlastito neće po generalštapkartama biti ispravno svako ime brijega ili vrha, kad se znade, da te karte dogotavljaju obično ljudi, koji su nevjeshi našem jeziku. Ima i štamparskih pogrješaka unatoč tomu, što sam nastojao, da ih ne bude, ali se one uvuku i nehotice. Takove pogrješke lako će si izpraviti cijenjeni štioći kao n. pr. na str. 627., postati zadnjoj, gdje ima biti »Glavina Diomedes« a ne »Dioneits« itd.

Mislio sam, da ću prvu knjigu završiti sa sveskom XVII. ili XVIII., ali kad tamo, svršio sam je sa sveskom XXII. Na str. 620. počeo sam sa opisom »Hrvatskoga pomorja«, a kako sam vruće želio, da nam narod svoje otoke i otočiće upozna što bolje, segnuli su njihovi opisi (štampani sitnotiskom) od str. 630.-675. Tu su opisani Rab, Pag, Zadarško i Šibensko otočje, Brač, Šolta, Korčula, Lastovo, Hvar, Vis, otok Mljet, Dubrovačko otočje i Vulkansko otočje. Opis otoka Lokruma ukrasio sam sa nekoliko prekrasnih slika iz knjige baruna Warsberga »Dalmatien«, koja je štampana u Beču g. 1904. Kako su se u narodu, ali i u našim knjigama ugnjezdila o otocima imena »talijanska«, složio sam posebnu skrižaljku i priobćio ju na str. 676. i u njoj (gdjegod mi moguće bijaše) uz »hrvatsko« ime, dodao i »talijansko«, ploštinu i broj žiteljstva, a sve to po službenim podacima. Tako sam složio i poredbenu skrižaljku najviših bregova i vrhova Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (Vidi str. 602.) Uz pripomoć svoga sina Božidara, učitelja, složio sam brižno i »Popis imena« i stavio ga shodnosti radi u početak knjige. U jednu riječ: učinio sam sve, što može učiniti »jedan« čovjek, kad ga ostave i oni, kojima bi bila sveta dužnost, da mu priskoče u kritičnom času u pomoć i zato molim, da mi svatko bude blagim sucem, jer da nisam živo upro i u mučnoj borbi uztrajao do kraja, teško da bi ovo djelo izašlo bilo.

u Gorskom kotaru. Sliku je izradio akademski slikar Vaclav Anderle, čest Hirčev suputnik i ilustrator njegovih djela. Ta je slika višestruko zanimljiva jer su na njoj prvi put u Hrvatskoj prikazane sige i prvi put je prikazana oprema kojom su se koristili ondašnji istraživači. Za rasvjetu su istraživači imali baklje, a za osiguranje na strmim dijelovima špiljskoga kanala uže. Hirc i Anderle posjetili su Hajdovu hižu 14. svibnja 1885., kada je i nastala ta slika.

Svoje je članke objavljivao u svim ondašnjim dnevnim listovima, u raznim posebnim izdanjima i radovima JAZU-a. Samo u »Hrvatskom planinaru« objavio je 52 stručna planinarska članka i 116 manjih priloga, a popis svih njegovih objavljenih djela (od članaka i manjih priloga u raznim listovima do knjiga) sadrži

ukupno oko 1070 naslova. Članke je objavljivao i izvan Hrvatske, pa je točan broj svih njegovih djela vrlo teško utvrditi. Po broju objavljenih djela planinarskog i putopisnog sadržaja Hirc je jedan od najplodnijih planinarskih pisaca uopće. Ta činjenica stoji čak i danas kada izlazi neusporedivo više časopisa koji objavljuju geografske, putopisne, botaničke, etnografske i planinarske članke nego što ih je bilo prije stotinu godina. Tajna je u ovome: »Hirc je lako, brzo i dobro stvarao, a umio je povrh toga u radnjama za široku publiku plastično i popularno pisati kao malo tko. Ne da se poreći da je malo koji hrvatski pisac umio svojim načinom pričanja, razlaganja i opisivanja tako obuhvatiti i predobiti za sebe široke mase kao baš on«. (Obzor, 1921., br. 119.)